

BANATUL — PREZENȚĂ ACTIVĂ ÎN LUPTA PENTRU FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

de VASILE DUDAȘ

Cordonată fundamentală și permanentă a istoriei României, lupta pentru independență și unitate națională a constituit idealul și năzuința seculară a celor mai înaintate forțe ale societății românești, a maselor largi populare. Ea a însuflețit mintea, inima și pana celor mai eminente personalități ale poporului nostru.

Dezvoltarea economică, evoluția socială și politică, progresul cultural al țării au făcut ca la începutul sec. al XX-lea problema formării statului național unitar român să devină o necesitate obiectivă impusă de însăși mersul înainte al societății românești.

Dezlănțuirea primului război mondial în vara anului 1914, prin atacul Austro-Ungariei asupra Serbiei, a avut consecințe nefaste asupra locuitorilor teritoriilor românești subjugate de către statul dualist.

Ca și în alte părți ale Transilvaniei, și în Banat războiul a dus la ascuțirea contradicțiilor sociale și naționale. Pentru a face față situației, cercurile guvernante au trecut la punerea în aplicare la o serie de legi și decrete cu caracter excepțional. În baza lor, numeroase întreprinderi industriale au fost militarizate, grevele, indemnurile la grevă, întrunirile au fost interzise, orice acțiune protestatară fiind calificată drept „act antistatal” și sancționată exemplar.

Consecințe nefaste au avut declanșarea operațiilor militare și pentru locuitorii satelor. O primă repercusiune s-a datorat concentrărilor masive care au dus la ruinarea multor gospodării țărănești. Situația la țară s-a agravat treptat în anii următori datorită numeroaselor rechiziții a mijloacelor de transport, animalelor de tracțiune și a produselor alimentare¹.

Paralel cu înrăutățirea situației materiale și ascuțirea contradicțiilor sociale s-a intensificat și oprimarea națională. Alertate de puternicele acțiuni de solidaritate ale locuitorilor cu frații de peste Carpați, autoritățile au trecut la arestarea, internarea sau supravegherea la domiciliu a tuturor persoanelor considerate periculoase pentru imperiul dualist austro-ungar. Încă din primele zile ale războiului, numai din satele din împrejurimile Orșovei au fost arestați și întemnițați 32 de locuitori români². Majoritatea erau învinuiți fie că se ridicaseră împotriva propagandei guvernamentale de ducere a războiului, fie că instigaseră pe cei care urmau să fie înrolați în armata austro-ungară să nu dea ascultare ordinelor și să treacă peste Carpați. Cu toate măsurile represive luate, numeroși tineri care urmau să fie chemați sub arme au trecut în România. În repetate rânduri autoritățile militare erau nevoite să-și informeze eșaloanele superioare despre dezertări în masă ale soldaților și ofițerilor români ardeleni și bănățeni. La 3 februarie 1915 Comandamentul militar austro-ungar din Timișoara cerea atît autorităților civile, cît și militare

¹ Arh. Muzeului Banatului, Fond N. Ilieșiu, dosarele cuprinzînd comunele jud. Timiș-Torontal, Caraș și Severin.

² I. D. Suciuc, *Banatul și Unirea din 1918*, în „Studii”, tom. 21, nr. 6/1968, p. 1090; C. I. Buracu, *Muzeul general Nicolae Cena în Băile Herculane și cronica Mehadiei*, Turnu Severin, 1924, p. 5.

aflate în subordine să supravegheze atent orice acțiune întreprinsă de către mili-tarii de naționalitate română aflați în serviciul armatei austro-ungare³.

Intrarea României în război în august 1916 de partea Antantei a contribuit la înrăutățirea situației populației românești. Sub pretexte ca: „înalță trădare”, „trădare de tron”, „agitaii”, „sentimente de simpatie pentru armata română”, numeroși țărani, muncitori, intelectuali români au fost arestați, din care mulți, fără a fi judecați, au fost trimiși în lagăre de internare.

Situația materială grea, abuzurile de tot felul ale autorităților au determinat oamenii muncii din centrele industriale și rurale ale Banatului să treacă la organizaarea unor acțiuni protestatare. Mai timide la început, treptat ele au căpătat o intensitate tot mai mare.

Un punct de cotitură în creșterea avântului revoluționar l-a reprezentat ziua de 1 mai 1917. Dacă în anii anteriori autoritățile reușiseră să oprească orice acțiune legată de ziua solidarității internaționale a proletariatului, în acest an clasa muncitoare bănățeană a sărbătorit primul 1 mai în condiții excepționale. Încă în numărul din 14 aprilie 1917, unul din periodicele organizației social-democrate din Timișoara nota că „sărbătoarea de 1 Mai a muncitorimii trebuie să fie o manifestare măreață pentru pace și împotriva dominației de clasă”⁴.

În lunile următoare, grevele, demonstrațiile, mitingurile au loc sub semnul luptei pentru încetarea imediată a războiului, lichidarea regimului burghezo-moșieresc, îmbunătățirea situației maselor. Ele duceau la subminarea compromisei alcătuirii dualiste austro-ungare, grăbind procesul ei de destrămare și de eliberare a națiunilor asuprite.

Acțiunile revoluționare întreprinse în centrele urbane au găsit un puternic ecou în rîndurile locuitorilor satelor. „Sub influența răzvrătirilor din Timișoara — sublinia într-o notă informativă vicepreședintele județului Timiș, care făcea aluzie la marea demonstrație a locuitorilor orașului de pe Bega din după masa zilei de 29 mai 1917 — în comunele județului au izbucnit mișcări asemănătoare”. În continuare el cerea luarea grabnică a unor măsuri pentru îmbunătățirea situației locuitorilor, altfel „aceste mase vor pune în pericol ordinea de stat”⁵. Într-adevăr, numai peste câteva zile autoritățile județene erau informate că „La Deta 140 de muncitori se adunaseră în fața primăriei și demonstraseră pentru ridicarea porției de făină”, iar la Gătaia „mai multe zeci de locuitori atacaseră primăria și numai intervenția hotărîtă a jandarmeriei locale i-a putut aduce la ordine”⁶. Mișcări asemănătoare au fost înregistrate și în alte localități.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, idealul său eliberator de ordin social și național a încurajat lupta maselor populare din monarhia austro-ungară atît pentru prefaceri sociale, cît și pentru eliberarea lor națională. În numeroase localități au loc mari acțiuni de solidaritate cu noul stat socialist. În cadrul întrunirii care s-a desfășurat la Timișoara în ziua de 2 decembrie 1917, miile de muncitori români, germani, maghiari, sîrbi au cerut guvernului să accepte propunerile formulate de tînărul stat sovietic, care prevedeau o pace dreaptă, fără ane-xiuni, fără despăgubiri, recunoașterea dreptului tuturor națiunilor la autodeterminare. Participanții au subliniat cu acest prilej că „pretind libertăți democratice și dreapta egalitate în drepturi pentru naționalități”⁷.

Sub loviturile puternice ale armatelor Antantei și ale mișcării de eliberare națională Imperiul austro-ungar a intrat, începînd cu a doua jumătate a anului 1918, într-un rapid proces de dezagregare. În acest climat de puternică efervescentă revoluționară, la sfîrșitul lunii octombrie izbucnește revoluția burghezo-democratică. În Banat ea a avut un caracter larg, antrenînd clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, cărora li s-a alăturat și alte forțe progresiste ale vremii în lupta pentru înfăptuirea idealului național. Începînd cu primele zile ale lunii noiembrie,

³ Arh. St. Oradea, Fond Prefectura jud. Bihor, inv. 42, act. nr. 2222/1915, f. 1.

⁴ „Volkswille”, din 14 aprilie 1917.

⁵ *A magyar munkas mozgalom törtenetenek valogatott documentumai*, vol. IV, partea a II-a, /1914—1918/, Budapesta, 1969, p. 309.

⁶ *Ibidem*.

⁷ I. Cicală, *Mișcarea muncitorească și socialistă din Transilvania, 1901—1921*, Edit. Politică, București, 1976, p. 216.

mișcarea de eliberare națională a atins și în localitățile bănățene cotele de vîrf. În timp ce la orașe muncitorii organizau puternice acțiuni de clasă, în multe locuri puterea trecînd în mîna unor sfaturi sau consilii muncitorești, locuitorii satelor alungau prin forță reprezentanții vechii administrații.

La 31 octombrie 1918, în urma tratativilor dintre conducătorii mișcării socialiste și ai Partidului Național Român din Transilvania și Banat s-a constituit Consiliul Național Român Central, ca organ reprezentativ al poporului român din teritoriile românești subjugate de monarhia dualistă. În zilele următoare, paralel cu alungarea reprezentanților vechiului regim, au loc pretutindeni adunări populare în cadrul cărora, potrivit dorinței și voinței maselor, erau alese Consilii naționale locale, care constituiau în realitate introducerea unei adevărate administrații românești. În multe localități, mai ales în jurul centrelor industriale, țărani și muncitorii au acționat împreună în cadrul acestor consilii. Cu ocazia adunării care a avut loc la Bocșa Română în prima jumătate a lunii noiembrie secția locală a P.S.D. a aderat la Consiliul Național Român local. Aceeași hotărîre a luat-o și secția locală a P.S.D. din Bocșa Montană. La sfîrșitul adunării populare organizate aici, participanții au intonat alături de cîntece naționale și cîntece muncitorești⁸.

Entuziasmul, participarea masivă, caracterul plebiscitar al alegerii reprezentanților noilor organisme evidențiază profundul caracter democratic, adeviunea totală a participanților la ideea de unire a Banatului cu România. În numeroase localități, odată cu crearea consiliilor naționale se constituiau și gărzi naționale menite să le apere interesele și cauza pentru care se ridicaseră la luptă. Din momentul creării lor, noile organe au preluat întreaga activitate politică și administrativă din orașul sau comuna respectivă fie dintr-o dată prin alungarea notarilor, primarilor și a jandarmilor de către locuitori, fie treptat⁹.

Pentru rezolvarea numeroaselor probleme ridicate de cursul evenimentelor revoluționare, promotoare ale idealurilor de libertate și de egalitate deplină între populația românească și naționalitățile conlocuitoare din Banat, noile organe locale românești au colaborat din primele zile de activitate cu organele politice și militare create din rîndurile populației germane, maghiare și sîrbe. Luptînd pentru cucerirea dreptului românilor de a dispune ei înșiși de soarta lor, ele au afirmat în repetate rînduri că naționalităților conlocuitoare li se vor asigura largi drepturi democratice și vor avea asigurate condițiile necesare pentru dezvoltarea vieții lor politice și culturale. Despre prestigiul, încrederea și respectul de care s-au bucurat stau mărturie numeroase documente ale vremii. La 11 noiembrie 1918, Consiliul național german din Caransebeșul nou făcea cunoscut Consiliului național din Caransebeș, care a îndeplinit rolul unui Consiliu național județean în această perioadă, că „de vreme ce comuna noastră se află situată între comune românești și sîntem în atingere zilnică cu dinșii, dorim cu toții ca între noi să fie bunăînțelegere, Consiliul nostru aderă întru toate Consiliului Național Român Central, supunîndu-se ordinelor acestui consiliu, precum și Consiliului Național Român din Caransebeș”¹⁰.

La 20 noiembrie 1918 Consiliul Național Român Central anunța convocarea unei mari adunări naționale pentru ziua de 1 decembrie la Alba Iulia, unde reprezentanții tuturor claselor sociale, a întregului popor român urmau să decidă asupra viitorului lor. Vestea convocării marelui forum național a fost primită cu un puternic entuziasm. Bucuria nemărginită ce cuprinsese masele largi de la orașe și sate, hotărîrea lor neclintită de a milita pentru unitatea statală sînt reliefate de multe mărturii ale vremii. În articolul intitulat *La Alba Iulia*, cunoscutul ziar bănățean „Drapelul”, care apărea încă de la începutul secolului nostru la Lugoj, nota: „Va fi o zi istorică, o zi neuitată în viața poporului, o zi de la care se va da o nouă epocă. O zi pe care o vor aminti urmașii îndepărtați cu evlavie și admirație”¹¹.

Încă din primele zile după anunțarea marii întruniri naționale, în majoritatea localităților bănățene, în pofida unor greutăți datorate prezenței în anumite părți

⁸ Al. Porțeanu, *Mișcarea muncitorească din Transilvania și desăvîrșirea unității statului național român*, în „Studii”, tom. 21, nr. 6, 1968, p. 1058.

⁹ *Unirea Transilvaniei cu România* (apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R.), ed. a III-a, Edit. Politică, București, 1978, p. 536.

¹⁰ Arh. St. București, Fond C.N.R. Caransebeș, dosar nr. 34, f. 1.

¹¹ „Drapelul”, din 15/28 noiembrie 1918.

a unor trupe străine, populaţia alegea în cadrul unor însufleţitoare adunări reprezentanţii pentru marele act. Toţi cei aleşi : ţărani, muncitori, învăţători, preoţi, avocaţi, medici, studenţi erau minăţi de năzuinţa comună de a exprima voinţa fermă a populaţiei româneşti de unire cu România. Sînt semnificative în acest sens protocoalele, procesele verbale încheiate, împuternicirile pe care populaţia locală le înmîna delegaţilor pentru a fi prezentate adunării. Ne vom permite să cităm doar într-un singur document, un memoriu al locuitorilor comunei Sărăzăoani, care avea inserat printre altele : „În unanimitate prin votul delegatului nostru ne exprimăm dorinţa de a ne alătura şi contopi în hotarele României”¹².

Însufleţiţi de îndemnul primit, începînd cu ultimele zile ale lunii noiembrie delegaţii bănăţeni, din care mulţi trebuind să parcurgă zeci de km pe jos pînă la cea mai apropiată staţie de cale ferată, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, cu drapele naţionale în mîini, însoţiţi de frumoase cîntece naţionale au pornit spre Alba Iulia. Lor li s-au alăturat alte sute de locuitori ai satelor şi oraşelor care doreau să fie prezenţi la marele eveniment anunţat.

În dimineaţa frumoasei zile de duminică 1 decembrie 1918 pe porţile cetăţii Albei Iulii, pe locul pe care cu 319 ani în urmă intrase triumfal Mihai Viteazul, se revărsau acum zeci de mii de oameni într-o ordine impresionantă. Într-o atmosferă de puternic entuziasm cei 1228 de delegaţi, alături de cei peste 100.000 de participanţi, au decretat într-un singur glas unirea pentru totdeauna a teritoriilor româneşti din Imperiul austro-ungar cu România. Între ei, sutele de reprezentanţi ai Banatului au salutat cu entuziasm marele act din viaţa naţiunii române, îndreptîndu-se apoi spre casă pentru a vesti celor rămaşi hotărîrea istorică, ai cărei autori fuseseră şi ei.

Făurirea statului naţional unitar român a fost un act just şi progresist de mare însemnătate în evoluţia economică, socială, politică şi culturală a poporului nostru. „Prin el România a intrat — aşa cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cadrul expunerii la Sesiunea solemnă a C.C. al P.C.R., Consiliului Naţional al F.D.U.S. şi a M.A.N. consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţional unitar român — într-o nouă etapă a dezvoltării, creînd premise pentru dezvoltarea mai intensă a forţelor de producţie, pentru accelerarea progresului economic şi cultural al ţării. În acelaşi timp, aceasta a avut ca urmare creşterea forţelor proletariatului, ale mişcării muncitoreşti, revoluţionare, intensificarea luptei democratice”¹³.

LE BANAT — FACTEUR ACTIF DANS LA LUTTE POUR LA RÉALISATION DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN

R é s u m é

Ancienne terre roumaine, héritière des anciennes et riches traditions révolutionnaires et progressistes, le Banat a constitué tout au long des siècles une présence active dans la lutte menée par le peuple roumain pour la création d'un État national unitaire.

Le travail présente une courte synthèse des actions entreprises par les habitants des villes et des villages de Banat aux ans de la première guerre mondiale en vue de la réalisation du grand idéal.

¹² Arh. Muzeului Unirii Alba Iulia, Credenţionale-Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia — 1 Decembrie 1918, vol. II, p. 389.

¹³ N. Ceauşescu, *Expunerea la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste şi M.A.N. consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţional unitar român*, în „Revista de istorie”, tom. 31, nr. 12, 1978, p. 2143.

En dépit des mesures prises par les autorités de la monarchie dualiste ici, aussi bien qu'en d'autres zones subjuguées, s'est déroulé un grand nombre d'actions de protestation. Les défaites subies sur tous les fronts de bataille, l'intensification de l'essor révolutionnaire des masses ont mené à l'approfondissement de la crise économique, sociale et politique de la compromise structure dualiste.

Aux derniers jours du mois d'octobre 1918 se déchaîne la révolution bourgeoise-démocratique. À Alba Iulia est convoquée l'assemblée dont le rôle était celui maître tous les habitants de nationalité roumaine qui vivaient au cadre de l'Empire dualiste en mesure d'exposer librement leur volonté.

A côté des 100.000 paysans, ouvriers et intellectuels rassemblés sur le champ de Horea, les représentants du Banat ont exposé décidément leur volonté d'union à la Roumanie.